

3. חלוט רק ברותחין – פטור מחלה ואינו יוצא בו יד"ח מצה, משום שאינו 'לחם'.
4. חלוט שחזר ואפאו בתנור – חייב ב'חלה' ויוצא בו יד"ח מצה, אולם כיום אין עושים אותו משום חשש חימוץ, ואין לאוכלו.
5. מעשה אלפס (=מחבת) – פטור מ'חלה'.

אכילה ושתייה לפני התפילה/רן מנצור¹

א. איסור אכילה ושתייה לפני תפילה האם הוא דאורייתא או דרבנן

דברי הגמרא באיסור אכילה ושתייה לפני תפילה

איתא בברכות (י:): "ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (איכא דאמרי) אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תקרי גויך אלא גאיך אמר הקדוש ברוך הוא לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים".

הנה הגמרא הביאה ב' פסוקים לאיסור שתייה לפני התפילה, הפסוק הראשון מן התורה (ויקרא י"ט, כ"ו) והוא: "לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו" והפסוק השני מדברי קבלה (מלכים א' י"ד, ט') והוא: "ואותי השלכת אחרי גויך".

1. את הדברים אשר אנא נפשי כתבית בעניותין במאמר זה למדתי יחד עם ידידי רב אחאי ר' אליעזר גלעד הי"ו, וכדרכה של תורה לא הסכמנו בכל מה שכתבתי לפניכם, אם כי בעיקרי הדברים השוונו דברינו, אמנם כל הכתוב כאן הוא על דעתי בלבד. ואם טעיתי איתי תלין משוגתי.

ובודאי שאין לסמוך על המאמר הזה להלכה ולמעשה, שלא יהיה ח"ו כמו מה שאמרו חז"ל (סוטה כ"ב): "כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה" ונפסק בש"ע (יו"ד רמ"ב סעיף י"ג). וע"ע בדברי הרמב"ם (פ"ה מהלכות ת"ת ה"ד) בלשונו החריפה על התלמידים הקטנים הקופצין להורות בראש. וע' למרן מאור עינינו בהקדמה ליביע אומר (ח"ט בהקדמה ד"ה וראיתי לנכון) שכתב בחומרה רבה על בחורים שלא הגיעו להוראה אשר קופצים בראש לפרסם מאמרים בהלכה ולחלוק על רבותיהם בירחונים שונים. ע"ש.

אולם בגמרא בסנהדרין (סג.) מצינו שדרשה הגמרא את הפסוק "לא תאכלו על הדם" להלכות אחרות ולמדה מפסוק זה שאין לוקים על לאו שבכללות. וז"ל הגמרא: "דתניא מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה תלמוד לומר לא תאכלו על הדם, דבר אחר לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר ועדין דם במזרק, רבי דוסא אומר מניין שאין מברין על הרוגי בית דין תלמוד לומר לא תאכלו על הדם, רבי עקיבא אומר מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום תלמוד לומר לא תאכלו על הדם, ר' יוחנן אומר (אמר ר' יוסי בר' חנינא. ע"פ גירסת סה"מ להגר"י קאפח דלקמן, וכן הגיה החכמת שלמה) אזהרה לבן סורר ומורה מנין תלמוד לומר לא תאכלו על הדם".

מדברי הגמרא בסנהדרין נראה שאיסור אכילה ושתייה לפני תפילה דרבנן
והעיר ידידי אליעזר גלעד הי"ו שלכאורה מכך שהגמרא בסנהדרין הביאה הרבה הלכות שנלמדו מהפס" "לא תאכלו על הדם" ולא הביאה את הדרשה של אכילה לפני התפילה משמע קצת שדרשה זו אינה בכלל הלאו דלא תאכלו על הדם אלא אסמכתא. נפק דק ואשכח כדבריו בדברי החת"ס עמ"ס חולין (קכא: ד"ה מסייע). ע"ש. ועוד יש קצת להוסיף ולחזק ראייה זו, שהרי לא מצינו מקום אחר בגמרא שדרשה את הפסוק "לא תאכלו על הדם", ולכן אין לומר שבחולין תנא ושייר.

מדברי הרמב"ם בספר המצוות נראה שהוא איסור דאורייתא

והרמב"ם בספר המצוות (שורש ט') כתב בזה"ל: "וזה הוא לאו שבכללות שאין לוקין עליו כמו שנבאר עתה. וזה כי אמרו (קדושים יט) לא תאכלו על הדם אמרו בפירושו מנין לאוכל מבהמה קודם שתצא נפשה שהוא בלא תעשה ת"ל לא תאכלו על הדם, דבר אחר וכו' הנה אלו חמשה ענינים כולם מוזהר מהם והם כולם נכללים תחת זה הלאו. ועוד אמרו מנין שלא יטעום אדם כלום עד שיתפלל תלמוד לומר לא תאכלו על הדם לא תאכלו עד שתתפללו על דמכם. ובבאור אמרו בגמרא סנהדרין (שם) במנותם אלו הענינים על כלם אינו לוקה משום דהוה לאו שבכללות וכל לאו שבכללות אין לוקין עליו וכו'". עכ"ל. ולכאורה משמע מלשון הרמב"ם בבירור שאיסור אכילה לפני תפילה הוא איסור דאורייתא, שהרי מנה אותו בכלל לאו דלא תאכלו על הדם, וכ"כ הגר"פ פרלא (עמ' ע' ד"ה אמנם יש

לפקפק), החת"ס (שם) והאול"צ (ח"ב פ"ז בהערות לתשובה ז' ד"ה ולענין קפה ובהערות לתשובה ח' ד"ה ומכל מקום)².

מדברי הרמב"ם בכת"י וביד החזקה נראה שהוא איסור דרבנן

אמנם יש להעיר שבהרבה גרסאות של ספר המצוות לא הובאה הדרשה של איסור אכילה ושתיה לפני התפילה, ובסה"מ הוצאת הגר"י קאפח (עמ' ל"ד) לא גרס משפט זה, וכן בסה"מ מהדורת ר' חיים העליר (עמ' כ"א הערה 54-55) כתב שבמקור הערבי הנדפס ליתא וכן ליתא בתרגום ר' שלמה אבן איוב³.

ויש להוסיף עוד ראיה שהרמב"ם סבר שדרשת הגמרא בברכות אסמכתא היא, שהרי בכל ההלכות שדרשה הגמרא בסנהדרין מהפסוק לא תאכלו על הדם, הרמב"ם הביא את הפסוק כשהזכיר את ההלכה, ובהלכות שחיטה (פ"א ה"ב) כתב: והאוכל ממנה קודם שתצא נפשה עובר בלא תעשה, והרי הוא בכלל לא תאכלו על הדם ואינו לוקה. עכ"ל. וכן בכל שאר ההלכות (עי' פ"ג מהלכות סנהדרין ה"ד ובפ"ז מהלכות ממרים ה"א, ואין להקשות ממ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות מעשה הקורבנות ה"ד שלא הביא פס' זה, משום שיש פס' אחר שמחייב אפי' מלקות. ע"ש ודו"ק), אולם כשכתב (בפ"ו מהלכות תפילה ה"ד) את האיסור לאכול קודם תפילה לא הביא את הפס'. ומעין ראיה זו הביא במנחת חינוך (מצווה רמ"ח אות ה'). ע"ש. ועוד ראיתי בספר הלכה ברורה (עמ' קצ"ג) שכתב שקצת יש להוכיח שאיסור אכילה לפני תפילה דרבנן

2. והן אמת שיש מי שרצה לומר שאין הכרח מדברי הרמב"ם שאיסור אכילה ושתיה לפני תפילה דאורייתא שהרי אחר שמנה הרמב"ם את חמשת הדרשות שדרשה הגמרא בסנהדרין לפסוק כתב הרמב"ם 'הנה אלו חמשה ענינים כולם מוזהר מהם והם כולם נכללים תחת זה הלאו' ורק לאחר מכן כתב את דרשת הגמרא בברכות. אולם דברים אלו אינם מחוורים שהרי הרמב"ם פתח וסיים בדין לאו שבכללות, ובתוך דבריו הביא את דרשת הגמרא בברכות ואם היתה דרשה זו אסמכתא בעלמא מדוע יביא אותה בשורש בו מדבר על לאו שבכללות. לכן צ"ל שמ"ש הרמב"ם 'הנה אלו חמשה ענינים וכו', הוא כעין סיכום שעשה הרמב"ם לדברי הגמרא בסנהדרין

3. אולם מה שכתבו ביב"א (ח"ד סי' י"א אות א') ובהערות ר' חיים העליר הנ"ל להביא ראיה מדברי הרמב"ם בפיה"מ (מכות רפ"ג ד"ה והחלק הששי) בדברו על לאו דלא תאכלו על הדם דהוי לאו שבכללות שלא הזכיר את הדרשה של איסור אכילה לפני תפילה, לכאורה צ"ע שהרי לא הזכיר שם גם את דרשת הגמרא של אזהרת בן סורר ומורה.

הוא לדעת הרמב"ם ממה שכלל אותו עם איסור עשיית חפציו לפני תפילה. ע"ש. ושור"ר שכ"כ התורת חיים סופר (סי' פ"ט סק"י).

גם מדברי הרא"ש נראה שאיסור זה הוא איסור דרבנן

כתב הרא"ש (פ"א סי' י'): ומצאתי כתוב בשם ר"י ז"ל דאם התחיל לאכול קודם שעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר פוסק. אף על גב דאמרין (שבת ט'): בתפלת המנחה אם התחילו אין מפסיקין. שאני הכא דאסמכוה אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם. עכ"ל. ואע"פ שיש קצת משמעות מדברי הרא"ש שאיסור אכילה לפני תפילה דאורייתא, אין לומר כן, מחמת שמצוות תפילה גופא לדעת הרא"ש היא רק מדרבנן (עי' תוספות הרא"ש ברכות כ': ד"ה חייבין בתפלה) ע"כ אין אכילה שלפניה יכולה להיות דאורייתא. וראיתי במעדני יו"ט (אות מ') שהסביר שמ"ש הרא"ש 'דאסמכוה אקרא ואיכא לאו דלא תאכלו על הדם' היינו דאסמכתא זו היא סמוכה ג"כ בלאו של לא תאכלו על הדם, ואפשר שהעמיס כן בדברי הרא"ש בגלל מ"ש בס"ד לעיל. ושור"ר שביב"א (ח"ד סי' י"א סוף אות א') כתב להסביר שמה שכתב לאו אינו לאו ממש אלא חמיר יותר מדרבנן רגיל מכיון שאיכא אסמכתא והביא ראיות לדבריו. ע"ש.

הראשונים הסוברים שאיסור זה איסור דאורייתא

אולם מנגד עומדים הסמ"ג (לאוין סי' ר"כ), הראב"ן (שור"ת סי' ל"ד), הרא"ה בחידושו לברכות (י': ד"ה ואמר ר' יוסי בר' חנינא) וספר החינוך (מצווה רמ"ח) הסוברים שאיסור אכילה קודם תפילה הוא איסור דאורייתא, וכמו שכתב במנ"ח (שם) בדעת ספר החינוך. ע"ש. (וידוע מה שנחלקו גדולי עולם אם הרא"ה הוא מחבר ספר החינוך אם לאו (עי' שם הגדולים מערכת א' סוף אות קל"ב), וע"ע בעין יצחק (ח"א עמ' תנ"א), ושוב כתב אלי הרב רועי הכהן זק שכבר התברר באופן מוחלט שספר החינוך איננו לרא"ה).

הראשונים הסוברים שאיסור זה איסור דרבנן

אולם תר"י (ה'. ד"ה לא תאכלו) כתבו וז"ל: "וזה אסמכתא בעלמא הוא דפשטיה דקרא על אבר מן החי נאמר שלא יאכל הבשר בעוד שדמו בתוכו". ומה שכתבו (שם בד"ה כל האוכל) אין כוונתם לומר שהוא לאו ממש אלא אסמכתא, עיי"ש וביב"א (שם). ודו"ק. וכ"כ המאירי (י': ד"ה האוכל), אולם עיין במאירי בב"מ (קטו.).

וצ"ע. ובחידושי מסכת ברכות המיוחסים לריטב"א (י:) כתב שאיסור אכילה לפני תפילה הוא איסור דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכ"נ מדברי רש"י (חולין קכא: ד"ה וממתין). ע"ש. ונראה שלפי דברי הראשונים הסוברים שכל עיקר מצוות תפילה היא דרבנן לא יתכן שיהיה איסור מן התורה לאכול לפני שמתפלל, מאחר שהתורה לא ציוותה להתפלל וכ"כ המנ"ח (שם).

דעת מרן הבית יוסף

מרן בבית יוסף (סי' פ"ט ד"ה ומ"ש בשם אבי העזרי) כתב בפשטות שאיסור אכילה לפני תפילה הוא איסור דרבנן, וראיתי שהביא מו"ר ביב"א (ח"י חאו"ח סי' ו' אות ב' בהערה) לחכ"א שכתב בדעת מרן הבית יוסף שאיסור אכילה לפני תפילה דאורייתא הוא שהרי לקמן בסעיף ה' פסק שהמתחיל לאכול לפני עלו"ש והגיע עלו"ש צריך להפסיק, ולכן ודאי משום דס"ל שאיסור אכילה קודם תפלת שחרית הוא איסור תורה. ע"כ דבריו שהובאו שם. אולם עמו הסליחה, שהרי מרן כתב בבית יוסף בפירושו שאכילה לפני תפילה אינה דאורייתא, אלא חכמים רצו לסמוך את ההלכה אקרא, ולכן התיר הראב"ה לשתות מים לפני תפילה. ע"ש בדברי הבית יוסף. ומה שרצה לומר שדברים אלו הם דברי מהר"י אבוהב, לכאורה דבריו קשים, שהרי במהר"י אבוהב ליתא מהמילים 'ונראה לי' וברור שהוא מדברי מרן הבית יוסף. ומ"ש עוד החכם הנ"ל להוכיח כדבריו, שהרי מרן בש"ע (סי' קו) ס"ל כהר"ף והרמב"ם שהתפלה היא מצוה מן התורה, וא"כ גם איסור אכילה קודם תפלה הוי מן התורה, במחכ"ת הדברים צ"ע, שהרי אף אם מצוות תפילה מן התורה אין להוכיח מכאן שאיסור אכילה קודם תפילה הוי דאורייתא, שהרי דעת הרמב"ם (פ"א מהלכות תפילה ה"א) שמצוות תפילה מן התורה ואעפ"כ דעתו שאיסור אכילה קודם תפילה דרבנן הוא וכמו שהוכחנו בס"ד לעיל. ועוד, שהרי מרן בש"ע (סי' פ"ט סעיף ג') כתב שמותר לשתות מים לפני התפילה, ובבית יוסף מבואר שאם לא היו משנים חכמים מהפסוק ואומרים אל תקרי גויך אלא גאיך היה אסור לשתות אף מים לפני התפילה. והטעם שהיה כח ביד חכמים לשנות את הפסוק הוא משום שאיסור אכילה לפני תפילה הוא דרבנן. ואם מרן היה חוזר בו בש"ע וסובר שאיסור אכילה לפני תפילה הוא

דאורייתא היה לו לאסור לשתות מים לפני התפילה. על כן יאמר שלדעת מרן הש"ע איסור אכילה לפני תפילה איסורא דרבנן הוא.

דברי האחרונים

הלבוש (סי' פ"ט סעיף ג') כתב: "ולא יאכל ולא ישתה קודם שיתפלל, ואם אכל או שתה קודם לכן אסמכו עליו קרא ואמרו (ברכות י:): עליו הכתוב אומר (מ"א יד, ט) ואותי השלכת אחרי גויך, ואמרו אל תקרי גויך אלא גאיך, אחר שנתגאה זה מקבל עליו עול מלכות שמים. ומה שהוצרכו לשנות הכתוב באל תקרי, שהרי אפילו בקריאת פשט הכתוב ג"כ היו יכולין לדרוש אותי השלכת אחר גופך שפירוש גויך הוא גופך, כלומר השלכת אותי אחר צרכי גופך. לא רצו חכמים לעשות כן שהרי הפסוק הזה אינו אלא אסמכתא ולא על דבר זה נאמר, שדבר זה אינו אלא מדרבנן, והם לא רצו לאסור כל צרכי הגוף אלא דברים שאדם מתגאה בהן ולפיכך אמרו כן" ושפתיו ברור מללו שאיסור אכילה ושתיה לפני תפילה הוא איסור דרבנן. וכ"כ העו"ת (ס"ק י"ג), הפמ"ג (א"א ס"ק י"ב), הבגדי ישע (ד"ה אבל מים מותר), ש"ע הרב (סעיף ה'), המשנ"ב (ס"ק כ"א) וכ"פ מרן הגרע"י בהליכור"ע (ח"א עמ' קנ"ב).

ב. דברים המותרים והאסורים בשתייה קודם התפילה

בתחילת המאמר הבאנו בס"ד את דברי הגמרא, מכאן ואילך נברר את שיטות הראשונים.

דברי הראב"ה

כתב הראב"ה (סי' ל'), וז"ל: "ואסור לאדם שיאכל קודם שיתפלל וכן נמי לשתות. ונ"ל דוקא מידי דמשכר, מדקא דריש ליה מואותי השלכת אחרי גויך אמר הקדוש ברוך הוא לאחר שנתגאה זה קיבל עליו עול מלכות שמים, ובמים לא שייך גיאות, וכן משמע בפ' הדר". ונראה שכוונתו למאי דאיתא בעירובין (סה.): אמר רבי חנינא כל המפיק מגן בשעת גאווה סוגרין וחותרין צרות בעדו שנאמר גאווה אפיקי מגנים סגור חותם צר. ופרש"י דברי הגמרא שכל מי שאינו אומר מגן אברהם בשעת שכרות, דהיינו אינו מתפלל בשעת שכרות סוגרין את הצרות שלא יבואו עליו. עכת"ד. וכן הביאו הגר"ד בן ר' שריה דבליצקי (בראבי"ה

שהוציא לאור) ומרן הגרע"י (יבי"א ח"ד חאר"ח סי' י"א אות ה') מקור לדברי הראב"ה מהגמרא הנ"ל. א"כ נראה ברור מדברי ראב"ה שכל מה שנאסר לשתות לפני תפילה הוא דווקא מידי דמשכר, אך שאר משקאות שאינם משכרים מותר לשתותם לפני התפילה, ומה שכתב שמותר לשתות מים אורחא דמילתא נקט שדרכם היה לשתות מים או יין ולא שאר משקאות, וכן נראה ברור מראייתו שהביא מהגמרא בעירובין, שרק דבר המשכר חשיב גאוה. וכן כתבו לדייק מדברי הראב"ה בשו"ת תשורת שי (סי' שס"ז) ובשו"ת ביביע אומר (שם סי' י"ב אות י"ד), וכן כתבו בניו אחריו בילקוט יוסף (תפילה כרך א' עמ' ק"י) ובספר הלכה ברורה (עמ' קצ"ו בבירור הלכה אות כ"א) ועוד, ובשו"ת קרן לדוד (סי' כ"א אות ד') דקדק כן מדברי הראב"ה שהובא בהגהות מיימוניות. וע"ע במ"ש בזה המו"ל בהערות לשו"ת מים חיים (ח"א סי' פ"ד הערה קמ"ד) לענ"ד צ"ע דאין דבריו מתיישבים כלל עם דברי הראב"ה ועם ראייתו מפרק הדר. ע"ש ודו"ק.

דברי הראשונים שהביאו את דברי הראב"ה

המרדכי (רמז כ"ג) וההגהות מיימוניות (פ"ו מהלכות תפלה אות ד') הביאו דברי הראב"ה כמו שהם מובאים בחיבור ראב"ה שלפנינו. אמנם הרא"ש (פ"א סי' י') והתשב"ץ קטן (סי' ר"ג) הביאו בשם הראב"ה שההיתר הוא לשתות מים לפני תפילה, ולא כתבו שהאיסור הוא רק לשתות מידי דמשכר לפני התפילה, וז"ל הרא"ש: ואבי העזרי ז"ל כתב דמותר לשתות מים בבקר קודם תפלה דלא שייך במים גאוה. עכ"ל. אמנם יש לומר שאף הם לא התכוונו לומר שאסור לשתות שאר משקים שאינם משכרים, אלא שלא היה רגילות לשתות שאר משקים שאינם משכרים חוץ ממים. אולם ראה ראיתי שבשו"ת אלישיב הכהן (ח"א סי' א' אות כ"ג) רצה לומר ששאר הראשונים שלא העתיקו לשון הראב"ה פליגי עליו, אלא שלא חששו להעיר עליו בזה ולכן לא הביאו דבריו במלואם. אולם לענ"ד נראה שלא כדבריו בזה שאם כדבריו לא היה להם לראשונים להביא כמקור לדבריהם את דברי הראב"ה אלא לסתום דבריהן שמותר לשתות מים לפני

התפילה, וכן מוכח מדברי מרן הבית יוסף (סי' פ"ט ד"ה ומ"ש בשם אבי העזרי) שהשווה בין דברי המרדכי לדברי הרא"ש. ע"ש⁴.

דברי הראשונים האוסרים לשתות אפי' מים קודם התפילה

לעומת דברי הראשונים שהובאו לעיל, בהגהות רבנו פרץ (על התשב"ץ קטן סי' ר"ג) כתב שאפילו מים אסור לשתות כיון דממלא נפשו ממה שהוא צריך אחר שנתגאה קרינן ביה. ע"כ. וכ"כ בכל בו (ריש סי' י', הלכות ק"ש) בשם הריא"ף, וכ"כ באבודרהם (ריש הלכות ברכות השחר ד"ה ואסור) בשם הרי"ף, והביא דברי האבודרהם בשם הרי"ף במחזיק ברכה (סי' פ"ט ס"ק ג') אולם הרי"ף (דף ה.) הביא דברי הגמרא ולא הוסיף עליה דבר, ולכן כתב בס' יפה ללב (הוצאת מכון הכתר סי' פ"ט ס"ק ל"א ד"ה ולבי) בזה"ל: "ולבי אומר לי דהרי"ף שכתב הר"ד אבודרהם בזה וכן הרב מחזיק ברכה, טעות סופר הוא ובמקום הריא"ף צ"ל 'הר"ף' כדכתב בספר אורחות חיים כנזכר, שהוא רבינו פרץ, שלא מצינו ברי"ף בהלכות שכתב כן". וכ"כ ביב"א (ח"ד חאר"ח סי' י"א בסוף אות ה.). ואף שהיה מקום לומר שליכא ט"ס בדברי הראשונים ומה שלמדו איסור שתיית מים לפני התפילה מדברי הרי"ף למדו כן מסתימת דבריו שכתב שאסור לאכול ולשתות לפני התפילה, אולם זה אינו משום שבלשונות הכל בו והאבודרהם נראה שמעתיקים להדיא את לשון רבינו פרץ, וכל המעיין בדבריהם יראה שבודאי הביאו את דברי רבינו פרץ ולא התכוונו להעמיס כ"כ בלשונו של הרי"ף.

דברי הרמב"ם בדין הרעב וצמא

הרמב"ם (פ"ה מהלכות תפילה ה"ב) כתב: הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים אם יש בו יכולת לכיין את דעתו יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה. עכ"ל. ורצה הפר"ח (סי' פ"ט סעיף ג' סוד"ה ומ"ש המחבר) להוכיח מדברי הרמב"ם שאפי' מים

4. ואל תשיבני מדברי האורחות חיים (הלכות תפילה סי' ט"ו) שכתב שע"פ דברי הראב"ה מותר לאכול ולשתות משקין לרפואה קודם התפילה, ומשמע מדבריו שלא לצורך רפואה נאסר לשתות משקין קודם התפילה. ע"ש. שיש לומר שכוונתו היא שע"פ דברי ראב"ה מותר לשתות קודם התפילה אפי' מידי דמשכר לרפואה ודומיא דאכילה שנאסרה לפני תפילה אך לצורך רפואה מותרת. ובדומה לו מצאתי כעת בשו"ת שב יעקב (סי' ח') ודון מינה ואוקי באתרין.

אסור לשתות קודם תפילה מכיון שהתיר רק לצמא לשתות. עכת"ד. וכ"כ להוכיח המעשה רוקח (בפ"ו מהלכות תפילה ה"ד). אולם אחר הקידה חמש מאות נראה שאפשר לדחות ראייה זו שאפשר לומר שאין דברי הרמב"ם אמורים להיתר אכילה לפני תפילה, אלא לעניין חיוב אכילה לפני תפילה הדברים אמורים וחדש הרמב"ם שמי שרעב או צמא אין לו להתפלל לפני שיאכל, אך לעניין היתר שתיה לפני תפילה אין להוכיח מכאן דבר. ושו"ר שכדברים האלה כתב בשו"ת אלישיב הכהן (ח"א סי' א' אות י"ח ד"ה ולכן), וע"ע ביבי"א (שם אות ו' ד"ה והראיה השניה).

דברי הרמב"ם באיסור אכילה ושתייה לפני התפילה

ועוד כתב הרמב"ם (בפ"ו מהלכות תפילה ה"ד) וז"ל: אסור לו לאדם שיטעום כלום או שיעשה מלאכה מאחר שיעלה עמוד השחר עד שיתפלל תפלת שחרית וכו'. עכ"ל. וכתב המעשה רוקח (שם) שמלשון הרמב"ם שכתב שאסור לו לאדם 'שיטעום' משמע דאפילו מים אסור, וכ"כ ערוך השלחן (סי' פ"ג סעיף כ"ג). אולם בשו"ת יביע אומר (שם ד"ה והרמב"ם) שעמד וימודד אר"ש והאריך להוכיח מדברי הש"ס והפוסקים שאין הלשון 'טעימה' מוכרחת לאסור שתיית מים, ואפשר שגם הכא כתב הרמב"ם בלשון 'לטעום' אך התיר לשתות מים לפני התפילה. ע"ש. (אמנם אפשר שיש לומר בזה לשון הפוסקים לחוד ולשון הרמב"ם לחוד וצ"ע).

דברי האחרונים בשתיית מים לפני התפילה

ומרן בש"ע (סי' פ"ט סעיף ג') פסק כדברי הראב"ה והתיר לשתות מים לפני התפילה, וגם בדבריו נאמר שלא התכוון לאסור שתיית שאר משקים שאינם משכרים לפני התפילה, שהרי פסק כדברי הראב"ה. ואגב אורחא אבוא העיר בעניין שתיית מים בעניין מה שהחמיר בבן איש חי (פ' יתרו אות י"ח) בשתיית מים אם לא בעבור יישוב הדעת. ע"ש. וקדמו מרן החיד"א בברכי יוסף (אות ד') שכתב שהחמיר שלא לשתות מים לפני התפילה ת:, והעתיק דבריו הכה"ח (סי' פ"ט ס"ק ל"ד), וכן ראיתי שכתב מו"ר רה"י בפסקיו להלכות תפילה (שערך ידידי אליעזר אביחי ה"ו, שעתידים לראות אור בקרוב בעזה"י, בפ"ט אות ט'), וכן החמיר על עצמו בדבר זה מוהר"ן מברסלב, כמבואר בשיחות הר"ן (שיחה רע"ז), וזכורני שראיתי שהחמיר על עצמו בדבר זה גם הגר"ח זוננפלד.

אולם רוב האחרונים (עי' חיי אדם כלל ט"ז סעיף א'; ש"ע הגר"ז סי' פ"ט אות ה') כתבו שמותר לשתות מים לפני התפילה ולא הזכירו בדבריהם אפי' צד להחמיר בזה ועוד הוסיפו להתיר משקאות מינים ממינים שונים, וכן המנהג פשוט, כמ"ש בערוך השלחן (סעיף כ"ג), ונלע"ד שכן המנהג בזמנינו. וביב"א (שם אות ז') כתב שאין מקום להחמיר לציבור, אך יחיד שרוצה יכול להחמיר יכול להחמיר על עצמו.

דברי הזוהר והמקובלים בדין שתיית מים קודם התפילה

אולם כ"ז ע"פ דברי הפשטנים אך בזוה"ק (ויקהל רט"ו:) כתב שהאיסור לאכול לפני תפילה הוא משום שכשאדם ישן מסתלקת נשמתו וכח של סטרא אחרא שורה על מקום הנשמה ואינו מסתלק עד התפילה ומי שאוכל לפני התפילה כדי ליישב הדם על מקומו הוא כמנחש ומעונן כי הוא מעלה את הסטרא אחרא ומגדיל כוחה כמו שעושים המנחש והמעונן. ע"ש. ולמד מדבריו הנזירות שמשון (סי' פ"ט) שאסור לשתות אפי' מים לפני התפילה. אולם בשו"ת הרמ"ז (סי' נ"ט) כתב שלא אסר הזוהר אלא דברים המרבים את הדם כמו יין ושכר, אמנם במים לא שייך איסור כלל. וכ"כ בכה"ח סופר (סק"ל). והפמ"ג (סי' פ"ט א"א ס"ק י"ד) כתב שאפשר שאפי' לדברי הזוהר בשתיה שרי, וכ"כ בבאר היטב (ס"ק ט"ו) בשם הבאר היטב שלפניו. ע"ש. וגדולה מזו ראיתי בשו"ת שב יעקב (סי' ח') שכתב שגם ע"פ דברי הזוהר מותר לאכול לפני התפילה בשביל לחזק גופו לעבודת ה', ועפ"ז אף את"ל שע"פ דעת הזוהר אין לשתות את קפה לפני התפילה, אם שותה הקפה בשביל חיזוק גופו ויישוב דעתו לפני התפילה מותר⁵. אולם כבר העיר על דבריו

5. ומידי דברי בו יש להרגיש מעט בדבריו שכתב לסייע לשיטתו שאם אינו אוכל בדרך רעבתנות שרי אפי' ע"פ דברי הזוהר, שהרי מרן הבית יוסף ראה את דברי הזוהר והתיר לאכול ולשתות דברים שיש בהם גאוה לפני התפילה בשביל לחזק גופו לתפילה, והבית יוסף כבר ראה הזוהר ואם דבר זה היה אסור ע"פ הזוהר באיסור חמור דהוי כמעונן ומנחש ודאי לא היה מתיר. עכת"ד. אולם לא תעזוב נפשי לשאול על דבריו שהרי בפשטות דברי הזוה"ק כל אדם שישן אסור לו לאכול לפני תפילתו, אפי' אם רוצה לאכול לפני עלות השחר, אמנם מרן ע"פ דברי מרן פשוט שמותר לאכול לפני עלו"ש שהרי דן (בסי' פ"ט סעיף ה') במי שהתחיל לאכול בהיתר לפני עלות השחר האם יכול להמשיך לאכול אחר עלות השחר, וע"פ דברי השב יעקב היה אמור הבית יוסף להזכיר ואף לפסוק כדברי הזוהר שאין לאכול אחר

בשו"ת לב חיים (סי' ס"ט) שמדברי הזוהר משמע שאסורה אכילה מכל וכל מפני שנותן כח לחילא דדמא, ואף אם אוכל בשביל לחזק כוחו לעבודת ה' סוף סוף הוא נותן כח לחילא דדמא.

דברי מרן הש"ע והאחרונים בשתיית שאר משקין קודם התפילה

הנה הואלתי באר בס"ד שלכאורה לדעת מרן הש"ע (בסי' פ"ט סעיף ג') מותר לשתות כל דבר שאינו משכר, שהרי נקיט ואזיל דברי הראב"ה. אולם הרדב"ז (ח"ד סי' רל"ח, בדפוסים אחרים סי' אלף ש"ט) אסר לשתות מים עם סוכר וכתב שאין לך גאווה גדולה מזו וכ"כ הפר"ח (שם) והסכימו עמם למעשה הרבה אחרונים ואסף איש טהור דבריהם בשו"ת אלישיב הכהן (שם אות כא), ולכאורה יש להקשות על דבריהם דממה נפשך אם דבריהם אמורים בשיטת הראב"ה שהתיר שתיית מים לפני התפילה, הרי ע"פ דבריו יש להתיר כל משקה שאינו מידי דמשכר וכמו שהוכחנו בס"ד לעיל ואם דבריהם אמורים בשיטת רבנו פרץ הרי גם המים לבדם היה להם לאסור. וכן ראיתי שהקשה ביבי"א (שם אות ה') על דבריהם. ע"ש.

שישן. והן אמת שיש מקום לדחות ראייה זו ולומר שמרן איירי במקרה שאדם לא ישן, אמנם דבר זה חסר מאד שהרי לא נזכר אפי' ברמז בבית יוסף, ועוד יש להביא ראייה מדברי מרן הש"ע שלא חשש לדברי הזוהר בזה, שהרי כתב (בסי' תקס"ד) שאדם שלפני תענית עשה תנאי שאחר שיקום משנתו יאכל וישתה לפני עלר"ש יכול לאכול ולשתות, וכן ראיתי שהביא ראייה זו האחרונה בשו"ת לב חיים (ד"ה ומה שהכריע), אך שוב בינתי שיש לדחות ראייה זו שהרי על דרך רוב אדם שקם לאכול ולשתות לפני התענית עושה כן בשביל לחזק גופו לתענית וע"פ הבנת השב יעקב יהיה הדבר מותר גם ע"פ הזוהר. ועוד יש בידי ליישב דברי השב יעקב ולומר שאה"נ בדיון אכילה אחר שישן לפני עלות השחר התיר מרן הבית יוסף כנגד דברי הזוה"ק, מפני שבדין זה מבואר בש"ס הפך דברי הזוהר, וכמ"ש להוכיח בשו"ת לב חיים (ד"ה ומ"מ ש"ס דילן), אולם בדיון אכילה ושתיה לפני התפילה שבו אין הש"ס והזוהר חלוקים אם אכילה שלא בדרך רעבתנות היתה אסורה ע"פ הזוהר ודאי לא היה מתיר. אך עדיין דבריו קצת דחוקים לענ"ד משום שלא הזכיר הבית יוסף מדברי הזוהר כלל. והנלע"ד כתבתי.

שתיית קפה עם סוכר ועם חלב לפני התפילה

והנה אם אמת תפסיה להאי וכדברינו כן הוא, נראה ברור שיש להתיר לשתות קפה עם סוכר לפני התפילה וכ"כ בספר דעת תורה (סי' פ"ט סעי' ג' ד"ה אבל מים) ובעיקרי הד"ט (הב"ד בדעת תורה שם) ובתורת חיים סופר (סי' פ"ט ס"ק י"א) ובערוך השלחן (אות כ"ג) ובספר אורחות רבנו (ח"א עמ' ק"ו) בשם הסטייפלר והגרש"ז אוירבך, (אולם עי' בספר דעת נוטה (ח"א עמ' רמ"ו) שאמר שלא ברור שנכונה השמועה בשם הסטייפלר) ובשיעורי הרב אלישיב (עמ"ס ברכות י:), ועוד, אולם בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ז סי' ז') כתב לאסור תה או קפה עם סוכר לפני התפילה, ומלבד מה שהערתי במק"א על דבריו שאיסור אכילה ושתיה לפני תפילה אינו דאורייתא אף לדעת הרמב"ם ודלא כמ"ש שם, כבר עלה ארי מסובכו בשו"ת יבי"א (ח"ט סי' ק"ח אות מ"ו) וחלק ע"ד האור לציון והתיר לשתות תה וקפה עם סוכר לפני התפילה. ע"ש.

וכן התירו רבים וטובים בשתיית קפה אף עם חלב לפני התפילה, וכ"כ בשו"ת קרן לדוד (סי' כ"א אות ד'), ובשו"ת תשורת שי (סי' שס"ז)⁶, ודקדקו כן מדברי הראב"ה וכמ"ש לעיל בס"ד, וכ"כ בתורת חיים סופר (שם) ובהליכות שלמה (פ"ב סעיף ב')⁷, וכ"כ בשו"ת מנחת אשר וייס (ח"ג סי' ב' אות א'). וכ"ש אם דבר זה יעורר את האדם ויחזק את גופו לתפילה. וביביע אומר (שם) שתיית קפה עם חלב רק לחלוש או לזקן, אמנם אמר מו"ר הראש"ל הרב יצחק יוסף שליט"א בשיעורי השבועי (ונדפס בס' השיעור השבועי התשע"ז עמ' רח"צ) שכיום יש להקל בזה יותר, כיוון שהרגילות היא לשתות קפה עם חלב, וכל מי שרגיל להוסיף חלב לקפה יכול לשתות קפה עם חלב גם לפני תפילת שחרית. ע"ש. ומה שכתב בשו"ת מים חיים (ח"א סי' פ"ד) לאסור לשתות קפה עם חלב השיבו ביבי"א (ח"ד סי' י"ב אות י"ד), והוא על דרך מ"ש בס"ד לעיל. ומה שרצה המו"ל (בהערות למים חיים הע' קמ"ד) לתרץ דברי זקנו, במחכ"ת ירד להציל ולא הציל.

6. אולם במ"ש שחלב בעין משכר, וראיתו מכריתות (י"ג:) ומהרמב"ם (ביאת מקדש פ"א ה"ב), יש לומר שנשתנו הטבעים דהיום אין החלב משכר כלל ועיקר, וכן ראיתי שכתב בהלכה ברורה (עמ' קצ"ח) בשם שו"ת שם משמעון פולאק, ופשוט.
7. אמנם יש קצת לעיין, שהמקורות שהביאו הם מאורחות רבינו ונשמט אברהם ובשני המקורות הנ"ל לא כתוב שאפשר להקל בחלב.

שתיית קולה ושאר משקאות קלים קודם התפילה

וחדשות אני מגיד שע"פ מ"ש בס"ד לעיל בדברי הראב"ה והש"ע כל איסור שתייה לפני התפילה אינו אלא בדברים המשכרים. ועפ"ז מותר לשתות לפני תפילה משקאות קלים ושאר משקאות מוגזים וראיתי שהסתפק בזה בספר אשי ישראל (עמ' קי"ז הע' ס"ו), אולם עיני דשפיר חזי להרב אבני ישפה (על הלכות תפילה עמ' פ"ו) שגם כתב להקל בשתיית קולה לפני התפילה וכ"כ בפסקי תשובות (ח"א עמ' תרע"ד). ע"ש. אולם טעם ההיתר שכתב שם צ"ע. וכ"פ בשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סי' כ"ב אות ב'). ע"ש. ומ"ש ברבבות אפרים על שתייה בכלים חשובים לדידי צ"ע שהרי לא מצינו חילוק זה כלל בראשונים. ושור"ר שכתב להקל בזה הגרי"ש אלישיב (הב"ד בס' פניני תפילה להגר"צ קוק שליט"א, עמ' נ"ו) אם יעזור לו אפי' מעט בשיפור התפילה. עיי"ש.